

SARMIENTO FOI O PRIMEIRO ECOLOXISTA ESPAÑOL

ACTUALIDADE DO PADRE SARMIENTO

Xulio Cuba Orosa

ESTE ANO 2002 EN GALICIA, POR MOR DE ADICÁRSELLE O DÍA DAS LETRAS GALEGAS, É O ANO DO PADRE SARMIENTO. ESTA FIGURA, LONXE DE SER UNHA MÁIS, É PRECURSORA, A PRIMEIRA, NA DEFENSA DE GALICIA E DA SÚA LINGUA. CERNA NON PODE DEIXAR DE ADICAR UNHAS MÁIS QUE MERECIDAS PÁXINAS A QUEN É O PRIMEIRO PRECURSOR DE MOITAS IDEAS QUE ASUME A NOSA ASOCIACIÓN. HOME ADIANTADO AO SEU TEMPO, MOI MODERNO, SARMIENTO, O PRIMEIRO GALEGUISTA, MERECE SER LEMBRADO ADEMAIS POR SER DECIDIDO PARTIDARIO DO RESPECTO Á NATUREZA, PACIFISTA E RENOVADOR DO ENSINO. A SÚA OBRA, INMENZA, ESTÁ CHEA, POIS, DE ACTUALIDADE.

Sarmiento é o primeiro ecoloxista, e non só para Galicia –feito que pasou totalmente desapercibido no presente ano–, senón tamén para o conxunto de España, como ten afirmado Joaquín Fernández na súa detallada e moi recomendable *Historia del ecologismo español*¹. Aínda que haxa que agardar ata 1866 para que apareza a palabra *ecoloxía* con Haecckel, é a partir do século XVIII, con algúns ilustrados, cando se consolida o ideario conservacionista, un primeiro elo do ecoloxismo que formula algunhas críticas radicais ó modelo económico do nacente capitalismo. Ideas conservacionistas referidas aos problemas pesqueiros vense en Sarmiento e outros ilustrados críticos cos modernos sistemas de pesca². Sarmiento, para quen “o xeito de pescar moito é o peor xeito de pescar”, aparéce-nos como defensor dunha pesca que hoxe chamariamos sostible, pois propón “o artificio de pescar pouco e sempre”.

UN GRANDE VIAXEIRO

As súas viaxes a Galicia (un total de vinte e oito meses, entre 1745 e 1754-56) ofrecen un auténtico modelo de ensino e de sabedoría atada á vida, precursor dos roteiros da actual educación ambiental. Tras os anos de encerro na súa cela do convento madrileño, Sarmiento tiña como principal diversión viaxar a Galicia. Aprende máis nas viaxes que encerrado no convento: “Recollía máis nun mes que moitos anos vivindo recollido”.

Vai sempre preparado cun diario para tomar notas de todo o que lle resultaba de interese –que era moito, especialmente de plantas, herbas, palabras populares, topónimos e lugares–, froito da súa observación, da consulta de arquivos e do contacto coa xente. O remate da primeira viaxe supón o encontro definitivo con Galicia: “Cando voltei a Galicia decateime de que sabía da China máis que do meu país orixinario, sendo así que son de Galicia polos catro costados”. A segunda viaxe, cando hai fame en Madrid e se sente apoltrado, ofrécese a posibilidade de “ir a Galicia, en especial á vila de Pontevedra, a recrearme e divertirme”.

Sentímolo absolutamente contemporáneo porque Sarmiento é pacifista: “Sen soldados

poderá pasar o mundo, pero sen labradores nin o mundo nin os soldados poderán subsistir”. Foi un dos primeiros partidarios da defensa dos dereitos da muller e da abolición da pena de morte.

RENOVADOR DA EDUCACIÓN

Amosou preocupacións pedagóxicas sobre todo no derradeiro período da súa vida, e sempre foi un divulgador científico interdisciplinar, atento á Historia Natural, á Agricultura, á Botánica e á Lingua. Nunca esqueceu ao pobo, do que procedía directamente a súa información: “Nenos e nenas, vellos e vellas, rústicos, iliteratos e idiotas, deles saquei, saco e sacarei o máis puro ouro da verdade que busco. A calquera deses, cando hai ocasión, pregúntolles para que me digan o que viron, para saciar a miña curiosidade”.

Proclama que todas as ciencias se deben ensinar historicamente. Sempre estivo en desacordo coa linguaxe pechada dos científicos e reclamou o contacto coa realidade; as palabras non poden ser estudiadas e non poden transmitir nada sen o contacto coas cousas, nin as cousas sen as palabras. O ensino dos nenos debe ser singular, natural, fácil, breve e científico. Reclamou a necesidade pedagóxica de ensinalos aos nenos no seu propio idioma.

Así é que, ben pasados trescentos anos do seu nacemento, o padre Sarmiento pode volver a Galicia, satisfeito –porque hai continuadores das súas ideas que non se resignan a contem-

Sarmiento foi un defensor da pesca responsable. Escribiu que “o xeito de pescar moito é o peor xeito de pescar” e propuxo “o artificio de pescar pouco e sempre”.

plar a desfeita da nosa Terra– e humilde –pois era profundo inimigo das cerimoniais–. E pode volver feliz a Pontevedra, disfrutando do seu ben conservado e recén peonalizado recinto monumental. A mesma Pontevedra de Castella, e de Alexandre Bóveda, verdadeiro motor de explosión do galeguismo. Bóveda tamén merece ser convenientemente recordado no ano 2003, cando se cumpra o primeiro centenario do seu nacemento.

“Fun ao Capítulo Xeral a Valladolid e dende alí pasei a divertirme a Galicia. Tomei e levei comigo un libro en cuarto e en branco, para ir escribindo nel o meu Diario e todas as miñas viaxes. Apuntei todos os lugares por onde pasaba e todas as inscricións con que batía. Tamén apuntei todos os vexetais que vía, cos seus nomes galegos de froitos e froitas, todos os pescados, cunchas e mariscos, todas as aves e animais. Tamén me fecundei de moitas voces galegas vulgares, e o Diario ocupou vinte pregos. Ocupei outros vinte pregos en catro cadernos das voces galegas que oín en Pontevedra e o resto de Galicia.

Afeccioneime infinito á Historia Natural, á Botánica e á Lingua Galega, e a averiguar a orixe e a etimoloxía de cada voz galega reducíndoa ao latín [...] Atravesei todos cantos areais marítimos hai dende a boca do Miño ata o cabo Ortegal, así do mar bravo como das rías. Polo gozo con que transitaba imprimíronseme vivamente na fantasía os vexetais que vin neles, ademais das cunchas que collía de paso. Procuraba recoller os nomes galegos e custoume pouco averiguar despois os latinos correspondentes nos libros”.

1 Joaquín Fernández, *El ecologismo español*, Alianza Editorial, Madrid, 1999.

2 Outros ilustrados que censuran as prácticas depredadoras son Antonio Sáñez Reguart, inspector de mariña de orixe catalana, que debeu morrer cara a 1795, e mais o coruñés Xosé Cornide Saavedra (1734-1803), a quen se atribúe a primeira descrición da plataforma continental submarina e que defendeu as artes tradicionais dos pescadores galegos nas rías fronte ás modernas e máis eficaces introducidas polos fomentadores cataláns.